

2. Кримінальне право, криміналістика, судові науки: енциклопедія / В. Шепітько, М. Шепітько. Харків: Право, 2021. 508 с.

3. Шепітько В. Ю. Інновації в криміналістиці як віддзеркалення розвитку науки. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матер. міжнар. «круглого столу» (Харків, 12 грудня 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 147–150.

4. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5. С. 256–260.

5. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Харків: Право, 2008. Т.: 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В. В. Сташиса. 840 с.

6. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред.. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.

7. Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку: монографія / редкол.: О. В. Петришин (голова редкол.), В. А. Журавель, Н. С. Кузнецова [та ін.]. Харків: Право, 2021. 680 с.

8. Shepitko V. Introduction to Criminalistics. Kharkiv: Apostille Publishing House LLS, 2021. 168 p.

Юсупов Володимир Васильович,

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Корольчук Віктор Володимирович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

Доказове значення проведеної експертизи залежить від повноти висновку, аргументованості та сприймання його учасниками процесу, які не володіють спеціальними знаннями.

Для того, щоб використати висновок експерта у кримінальному провадженні слідчий, суд мають оцінити висновок експерта.

Відповідно до ст. 94 КПК України оцінка такого доказу, як висновок експерта, полягає в тому, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють його з точки зору належності, допустимості, достовірності, а в сукупності з іншими зібраними доказами – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. При цьому жоден доказ, у тому числі висновок експерта, не має наперед встановленої сили.

Діяльність з оцінки висновку експерта за своїм змістом є логічним, розсудливим, мисленнєвим процесом [1, с. 140]. Оцінка висновку експерта – це складний процес, зміст якого переважно залежить від виду експертизи, об'єктів, використаних методів дослідження [2, с. 59].

У наукових джерелах розрізняють декілька аспектів оцінки висновку експерта. По-перше, оцінку безпосереднього висновку експерта як процесуального акту з метою з'ясувати правильність проведення дослідження; по-друге, оцінку встановлених висновком експерта фактів шляхом зіставлення з іншими зібраними доказами для визначення ступеня повноти проведеного дослідження, наукової обґрунтованості підсумкових висновків, перевірки процесуальних вимог призначення і проведення експертизи, достовірності отриманих експертом результатів [3, с. 355–356].

Аналіз навчально-методичних видань з криміналістики засвідчує розгляд питань оцінки висновку експерта у розділах (підрозділах, параграфах), присвячених використанню спеціальних знань у кримінальному провадженні; призначенню і проведенню судових експертиз.

В академічному курсі «Криміналістика» (Київ, 2011), розкриваючи положення оцінки висновку експерта, йдеться про його обов'язкову оцінку суб'єктами доказування; тактику такої оцінки; формальну і змістовну оцінку. Наголошується на забороні експерту оцінювати матеріали кримінального провадження, які йому надані разом з об'єктами для проведення експертизи: «оцінювати факти з матеріалів справи, а тим більше – обґрунтовувати ними свій висновок експерт не має права [4, с. 351–352].

Підручник «Криміналістика» (Одеса, 2017), за редакцією професора В. В. Тіщенко містить § 3 «Підстави й порядок проведення експертизи», у якому серед іншого зазначається про оцінку висновку експерта слідчим, прокурором, судом з урахуванням доказів, отриманих усіма проведеними слідчими діями [5, с. 93].

У підручнику «Криміналістика» (Харків, 2019, т. 1) за редакцією професора В. Ю. Шепітька, у параграфі «Оцінка та використання висновку експерта у кримінальному процесі» йдеться про відповідну оцінку слідчим і судом. Виокремлено «особливість оцінки висновку

експерта у зв'язку з необхідністю спеціального мотивування підстав, за якими відкидається висновок» [6, с. 439].

У підручнику «Криміналістика» (Київ, НАВС, 2020) оцінка висновку експерта розглядається у розділі «Використання спеціальних знань під час досудового розслідування». Матеріал подається з позиції оцінки цього джерела доказів сторонами кримінального провадження, здебільшого стороною обвинувачення – слідчим, а також судом. Виокремлюються три процесуальних напрями, що допомагають слідчому під час оцінки наукової складової експертного висновку: суворе регламентація написання висновку; можливість залучення спеціаліста для консультації; процесуальні форми уточнення змісту висновку [7, с. 553–554].

Водночас, аналіз експертної та слідчої практики показує, що перед оцінкою висновку експерта слідчим або іншою особою – ініціатором експертизи передує важливий етап оцінки відповідного процесуального документа самим експертом, а в деяких випадках – керівником експертної установи.

Оцінка висновку самим експертом передує складанню ним відповідного письмового документа, а також вивчення його експертом (керівником експертної установи) перед відправленням ініціатору експертизи.

Наше твердження посилюється сучасним здійснення кримінального провадження за умови змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ст. 22 КПК України). Адже кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях [8, с. 121]. Висновок експерта – представника державної установи, чи приватного – однаково має оцінюватися судом у судовому засіданні. Так він і оцінюється [9, с. 207].

Не дивлячись на те, що оцінку доказів законодавець пов'язує з діяльністю слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, це не означає, що докази не оцінюють підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий та інші учасники кримінального провадження. Під час досудового розслідування, судового розгляду, провадження з перегляду судових рішень ці учасники можуть висловлювати власні міркування стосовно сили й значення як окремих доказів, так і їх сукупності [10, с. 178]. Висновок експерта як джерело доказів являє собою єдність фактичних даних (умовиводів експерта) і форми їх вираження (як процесуальний акт). Фактичні дані, що в ньому викладені, можуть піддаватися оцінці будь-яким учасником судового провадження, а остаточне рішення приймає суд [8, с. 34].

Отже, оцінка результатів дослідження виконується експертом під час проведення експертизи. У переважній більшості випадків головна складність експертизи, яка потребує найбільшого застосування професійних знань і досвіду, полягає не у виявленні

ознак досліджуваного об'єкта, а в їхньому відокремленні від випадкових перепон, в оцінці їх значення, в їх науковому тлумаченні. Самі ознаки, до того як вони отримали оцінку і тлумачення з боку експерта, не мають ніякого практичного значення для справи, не можуть відігравати роль доказу, обґрунтування будь-яких висновків [11, с. 97]. Як правильно зазначає А. В. Кофанов, експерт, приступаючи до останньої стадії ідентифікації, дає оцінку співпадінням і розбіжностям. На цій стадії він враховує: достатність наданих матеріалів; ідентифікаційну значущість кожної ознаки окремо і всієї їх сукупності [12, с. 35–36].

Професор М. В. Салтевський розглядав технологію і структуру висновку експерта. Серед етапів експертного дослідження він виокремлював «аналітичний, оціночний етап результатів порівняння». Цей етап закінчується формуванням в експерта переконання, що порівнювальні сукупності ознак досліджуваного об'єкта і його зразків однакові. Констатується факт встановлення тотожності: якщо сукупності не збігаються, то встановлюється розходження – досліджуваний об'єкт не той, від якого отримані зразки. Слідчий же, оцінюючи висновок, встановлює чи на всі запитання отримані відповіді, в якій формі [13, с. 409–410].

За результатами оцінки ознак об'єктів, що досліджувалися під час експертизи, формулюється остаточний категоричний або ймовірний висновок або оформлюється відповідь про неможливість вирішення питання, поставленого на експертизу.

Оцінка висновку самим експертом має тісний зв'язок із подальшою оцінкою, яку виконує слідчий (прокурор, суд). Зокрема, при дослідженні і оцінці документів та інших матеріалів експерт з використанням своїх спеціальних знань і логічного мислення виявляє нові фактичні дані, які раніше не були відомі слідству, а тому вони мають бути ним аргументовані, що одночасно полегшує їх оцінку слідчим, прокурором, судом.

Висновки експерта повинні базуватися на об'єктивному дослідженні об'єктів та достовірній інформації про них, критичній оцінці ним інших фактичних даних, зібраних у провадженні. При дослідженні матеріалів експерт повинен володіти і вдало використовувати передові науково обґрунтовані методики і науково-технічні засоби. Не менше важливим є простота викладу (опису) експертом у висновку процесу дослідження для його доступності не лише для слідчого, а всіх інших осіб, які беруть участь у судочинстві [14, с. 233–234].

Щодо оцінки висновку експерта керівником судово-експертної установи, то якщо при ознайомленні з висновком експерта буде встановлено, що дослідження проведені з недотриманням чи відхиленням від методики дослідження, керівник експертної установи може передоручити проведення судової експертизи комісії експертів,

до якої включається також експерт, який проводив попереднє дослідження [8, с. 119].

Таким чином, у кримінальному провадженні оцінку висновку експерта здійснюють дізнавач, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий, його представник, а також експерт, який склав висновок, керівник експертної установи. Експерт робить наукове обґрунтування походження встановлених ознак досліджуваних об'єктів, формулювання висновків щодо обставин, які потребують дослідження із застосуванням спеціальних знань, а отже – комплексну оцінку результатів проведеної експертизи.

Запропоновані положення щодо оцінки висновку експерта мають враховуватися під час здійснення правозастосовної діяльності в аспекті доказування у юридичних процесах. Підлягають корегування положення підручників, навчальних посібників та іншої навчально-методичної літератури, що використовуються у закладах вищої освіти юридичного профілю під час викладання дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес» та відповідних їм спецкурсів. Водночас потребують поглибленого дослідження питання оцінки висновку експерта при його складанні декількома експертами, а також оцінки висновку повторної експертизи.

Список використаних джерел

1. Полякова О. П. Исследование и оценка адвокатом экспертного заключения. Криміналістичний вісник. 2012. № 2 (18). С. 137–145.

2. Меленевська З. С., Садченко О. О. Оціночна діяльність експерта-почеркознавця як основний компонент діяльності судового експерта. Криміналістичний вісник. 2011. № 2 (16). С. 58–66.

3. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.

4. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т. В. Варфоломєєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров [та ін.]. К. : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

5. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тіщенка. Одеса : Гельветика, 2017. 556 с.

6. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, А. В. Журавель, В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.

7. Криміналістика : підручник / [В. В. Пяковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг ред. В. В. Пяковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

8. Судові експертизи у процесуальному праві України: навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

9. Коропецька С. О., Савченко В. А. Актуальні питання проведення судових експертиз у вітчизняному кримінальному процесі та зарубіжній практиці. Право і суспільство. № 4 / 2021 205–210.

10. Сольонова О. О. Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 239 с.

11. Эйсман А. А. Заключение эксперта. Структура и научное обоснование. М.: «Юридическая литература», 1967. 152 с.

12. Криміналістична техніка: навчальний посібник / [Арешонков В. В., Біленчук П. Д., Волошин О. Г., Воробей О. В. та ін.]; за ред. А. В. Кофанова. Книга друга. Київ: КИИ, 2009. 416 с.

13. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В. Салтевський. К. : Кондор, 2008. 588 с.

14. Судова експертиза у кримінальному процесі / [Садченко О. О., Кулінич Н. Д., Соловей С. М., Шевченко О. В.]: навч.-практ. посібник. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 233 с.

Александренко Олена Віталіївна,
науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем криміналістичного
забезпечення та судової експертології
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩЕ РАЗ ДО ПИТАННЯ ПРО ІННОВАЦІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Останні роки відзначаються якісним зміненням окремих показників злочинності, що свідчать про підвищення її професіоналізму та інтелектуального потенціалу, який, не в останню чергу, пов'язаний із розвитком науково-технічного прогресу, особливо в інформаційно-комунікаційній галузі. Сучасні засоби зв'язку та ІТ-технології активно використовуються у злочинних цілях: полегшується доступ до матеріальних цінностей, змінюються способи підготовки, вчинення і приховування злочинів, з'являються нові їх види («комп'ютерні» злочини та ін.).

Для успішного і, що не менш важливо, швидкого встановлення усіх обставин злочинів і всіх причетних до них осіб правоохоронні органи мають випереджувати злочинців (або суттєво не відставати від нього) у використанні інноваційних науково-технічних засобів і технологій та пов'язаних із ними можливостей для розкриття та розслідування злочинів.

Насамперед інноваційні технології та їх впровадження в правоохоронну практику стосуються галузі судово-експертної діяльності як додатковий інструментарій і розширення можливостей досліджень різноманітних об'єктів, речових доказів з метою отримання доказової інформації в інтересах розслідування. Перспективними вказані технології представляються і для